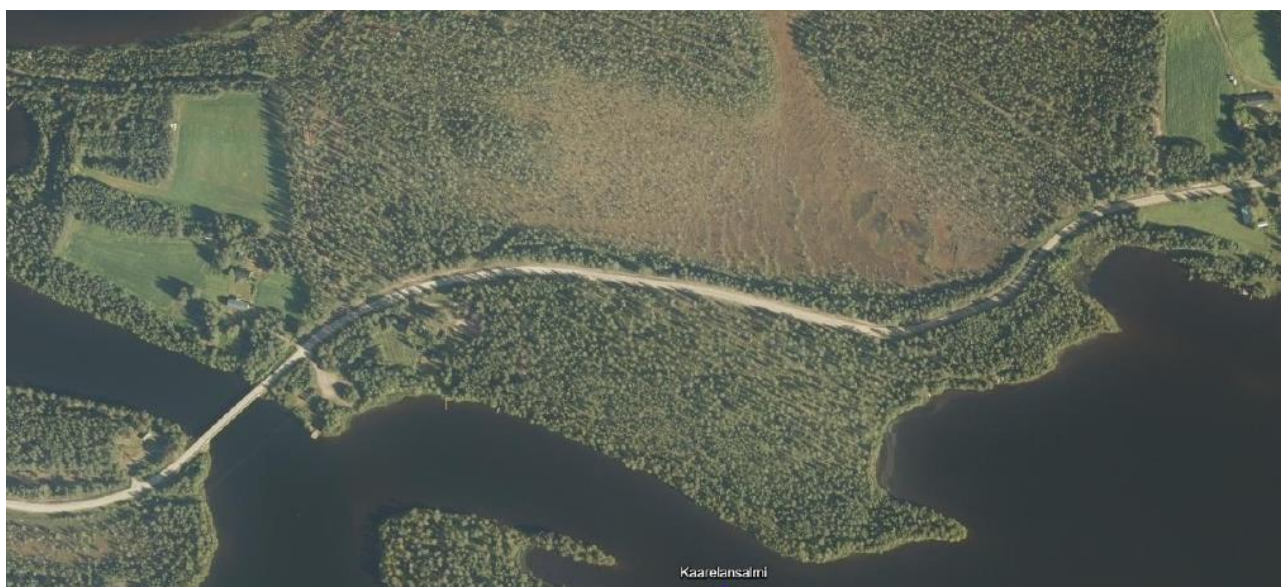

KUUSAMON KAARELANSALMEN RANTA-ASEMAKAAVA LUONTOSELVITYS

2020

SISÄLLYSLUETTELO

1. Tausta ja tavoitteet
2. Aikaisemmat selvitykset ja hallinnolliset käsittelyt
3. Topografia, geomorfologia ja hydrologia
4. Kasvillisuus ja eläimistö
5. Arvokkaat luontokohteet ja huomionarvoinen lajisto
6. Ympäristövaikutukset ja suositukset

Yhteystiedot:

Kimmo Mustonen
DI(maanmittaus), YKS 124
Kimmo-Kaava T:mi
Kitkantie 34 F 40
93600 KUUSAMO
0400 703 521
kimmo.mustonen@kimmokaava.fi

Jari Hietaranta
FL
Ekotoni Ky
Vitikkalantie 4
21570 SAUVO
0400 479 740
jari.hietaranta@ekotoni.fi

Valokuvat:

Jari Hietaranta, kansikuva: ilmakehän kuva alueesta.

1. Tausta ja tavoitteet

Tämä selvitys koskee Kuusamon Ala-Kitkan ja Yli-Kitkan välisellä kannaksella olevan Kaarelansalmen ranta-asetakaavan maisema-, luonto- ja ympäristöolojen selvittämistä. Kaavatyön tarkoituksena on laatia tavanomainen, omarantainen ranta-asetakaava. Maastokäynnillä huomiota kiinnitettiin 1) luonnonsuojelu-, metsä- ja vesilain mukaisten luontotyyppien esiintymiseen, 2) alueellisesti uhanalaisten luontotyyppien esiintymiseen (Raunio ja muut 2008) sekä 3) muihin huomionarvoisiin luonto- ja ympäristökohteisiin. Arvioinnissa kiinnitettiin lisäksi huomiota kaava-alueen puuston luonnontilaisuuteen, moni-ikäisyyteen, laho- ja lehtipuuston määrään. Luontoselvityksen maastotyöskentely toteutettiin 7.7.2020. Kaikkiaan maastokäyntiin käytettiin aikaa noin 5h. Lisäksi käytössä oli alueen ilmakuva- ja maastokartat (ladattu 20.6.2020 www.kansalaisenkarttapaiikka.fi) sekä Metsäkeskuksen tietoaineistoja (www.metsaan.fi).

Lajitasolla maastossa huomiota kiinnitettiin mahdollisten DIR- ja LUO -lajien esiintymiseen. Erityistä linnustoselvitystä ei toteutettu epäedullisen maastoajankohdan takia, mutta lajistosta tehtiin havaintoja maastokäynnin yhteydessä sekä tarkistettiin aikaisempia havaintoja (www.tiira.fi). Uhanalaistietoja tarkastettiin www.life.fi -tietokannasta.

Maastohavaintoja ja aikaisempi aluetta koskeva havaintoaineisto koottiin ja rajattiin maastokartalle. Lisäksi aluetta valokuvattiin ja havainnot talletettiin sanelukoneelle. Maastossa tehtiin myös eräitä lajitason kasvi-inventointeja kuvaamaan kenttäkerroksen lajistoa. Kasvilajien yleisyyttä arvioitiin eräillä alueilla seuraavasti kuusiportaisella asteikolla, jossa:

1 = yksittäinen havainto kasvilajista

2 = kasvia kasvaa niukasti siellä täällä

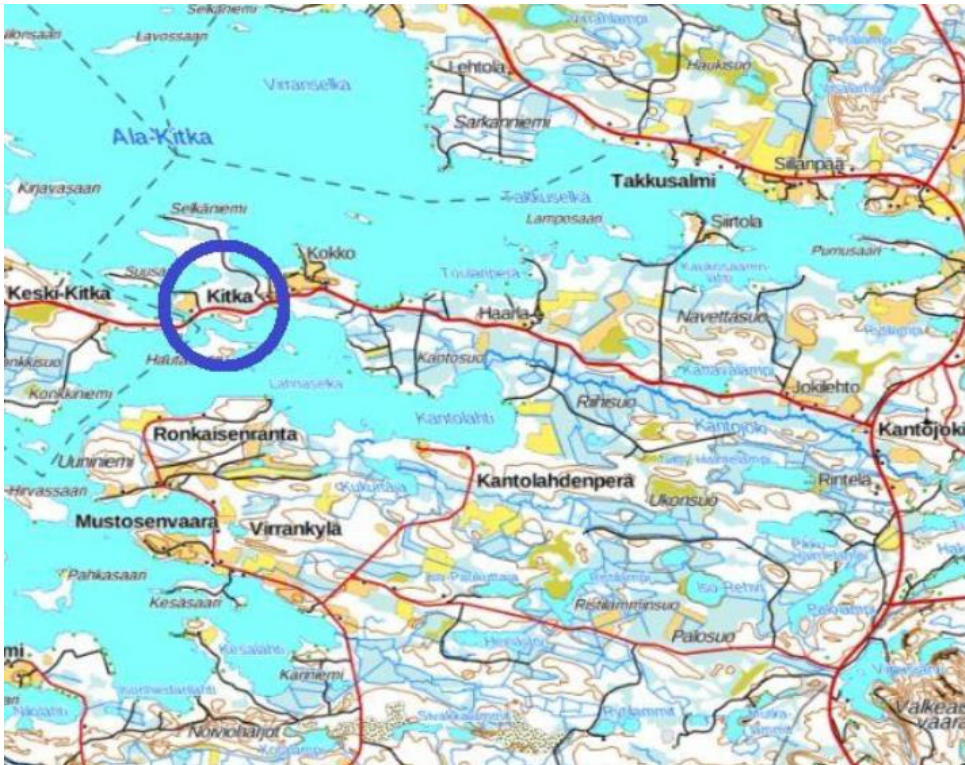
3 = kasvia niukasti jokseenkin koko näytealalla

4 = kasvia on runsaasti koko alalla, mutta ei laajaa, yhtenäistä kasvustoa (peittävyys 10–50 %)

5 = kasvilaji esiintyy massalajina (peittävyys 50–75 %)

6 = kasvilaji esiintyy erittäin runsaana massalajina (peittävyys yli 75 %)

Tässä luontoselvityksessä kuvataan alueen luonnon yleispiirteet, arvokkaat ja huomioitavat kohteet, rajataan ne kartalle sekä annetaan suosituksia maankäytön suunnittelulle alueen luontoarvojen ja maisematekijöiden mahdollisimman hyvän huomioimisen varmistamiseksi. Kaava-alueen sijainti on osoitettu oheisella kartalla (kuva 1).

Kuva 1. Kaavoitettava alue sijaitsee Yli-Kitkan ja Ala-Kitkan välisellä kapealla kannaksella.

2. Aikaisemmat selvitykset ja hallinnolliset käsittelyt

Kaavoittavaa Kaarelansalmen aluetta koskee maakuntakaavan ohella Kuusamon strateginen yleiskaava (hyväksytty 2016). Yleiskaavan selvityksissä ja erillisinventoinneissa ei kaava-alueelle ole osoitettu erityisiä luontoarvoja. Pohjois-Pohjaanmaan liiton maisema-alueiden täydennysinventoinnissa (2016) kaavoittava alue on sisällytetty maakunnallisesti merkittävänä *Kitkan järvimaisemat* -nimisenä maisema-alue kokonaisuutena. Alueen statusta on esitetty valtakunnallisesti merkittäväksi maisema-aluekokonaisuudeksi, mutta sen hallinnollinen käsittely on kesken (liite 1: maisema-alueen kuvaus). Alueella tai sen lähellä ei ole Natura2000 -verkostoon kuuluvia tai ehdotettuja alueita, perustettuja luonnonsuojelualueita, arvokkaita kallioalueita tai perinnemaisemia. Kitkan Natura-alue (FI110616) on lähimmillään noin 6 km etelään kaavoittavasta alueesta.

3. Topografia, geomorfologia ja hydrologia

Possoniemen ympäristö on pinnanmuodoiltaan melko tavanomista. *Topografialtaan* kaava-alueen rantavyöhyke on loivasti nousevaa. Jyrkimmillään alueen topografia lähellä kaava-alueen länsireunaa. Suurimmillaan korkeuserot ovat noin 12-13 m Yli-Kitkan keskimääräisestä vedenpinnasta. Korkeuseroiltaan aluetta voidaan luonnehtia loivaksi mäkimäaksi. Possoniemen itäpuolen rantavyöhykkeessä on selvästi nähtävissä vanha rantavalli. Se on syntynyt 1800-luvun järvenlaskun seurauksena. Järven pintaa laskettiin noin 2.1 m. Loivimmillaan ranta-alue sijaitsee Possolahdella. Maanpinnan korkeussuhteet selviävät hyvin oheisesta rinnevarjostekuvasta (kuva 5).

Geomorfologisia muodostuma on alueen keskiosassa sijaitseva moreeniselänne. Sen pitkä akseli on lähes itä-länsi suuntainen. Maaperä lienee lievästi lajittunutta (rantavoimat) pohjamoreenia. Ohutta turvekerrostumaa on em. rantavallin alapuolella Possolahden ympäristössä. Rakennusgeologian kannalta kaava-alue on kauttaaltaan hyvin rakentamiseen soveltuva.

Kaava-alueen ainoa pysyvä vedenjuoksu-uoma sijaitsee aivan kaava-alueen itärajalla. Se on Porosuoilta alkunsa saava suo-oja. Ylä-Kitkan vedenlaatu on Suomen ympäristökeskuksen Vedenlaatuportaalin mukaan hyvä. Ohessa on Yli-Kitkan yleistiedot Järvi&Meriwiki -tietopalvelusta ja SYKE:n vedenlaatukartan tiedot.

Yli-Kitka (73.025.1.001)

Yli-Kitka on iso järvi Koutajoki (73) -päävesistössä. Se sijaitsee Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan maakunnissa ja kuuluu Lapin ELYn ympäristövastualueeseen.

[Piilota kaikki tiedot](#)

Järvi	Perustiedot	Hallinnolliset alueet
Nimi: Yli-Kitka	Pinta-ala: 23 731 ha	Kunta: Posio, Kuusamo
Järvinumero: 73.025.1.001	Syvyys: 41,2 m	Maakunta: Lapin maakunta, Pohjois-Pohjanmaan maakunta
Vesistöalue: Yli-Kitkan alue (73.025)	Keskisyvyys: 6,59 m	ELY-keskus: Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Päävesistö: Koutajoki (73)	Tilavuus: 1 562 710 000 m ³	Vesienhoitoalue: Oulujoen-lijoen vesienhoitoalue
	Rantaviiva: 623,24 km	
	Korkeustaso: 240,4 m	

Nämä tiedot ovat peräisin Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) tietojärjestelmästä eikä niitä voi muokata. Jos havaitset tiedoissa virheitä voit ilmoittaa niistä Kahvihuoneen Virheet ja korjaukset -osastolla.

Maanmittauslaitos • Havainnot: Järvi-meriwiki

[+ Lisää uusi](#)

[+ Avaa muualla](#)

Keskustelut

Tälle järvelle ei ole tuoreita keskusteluja

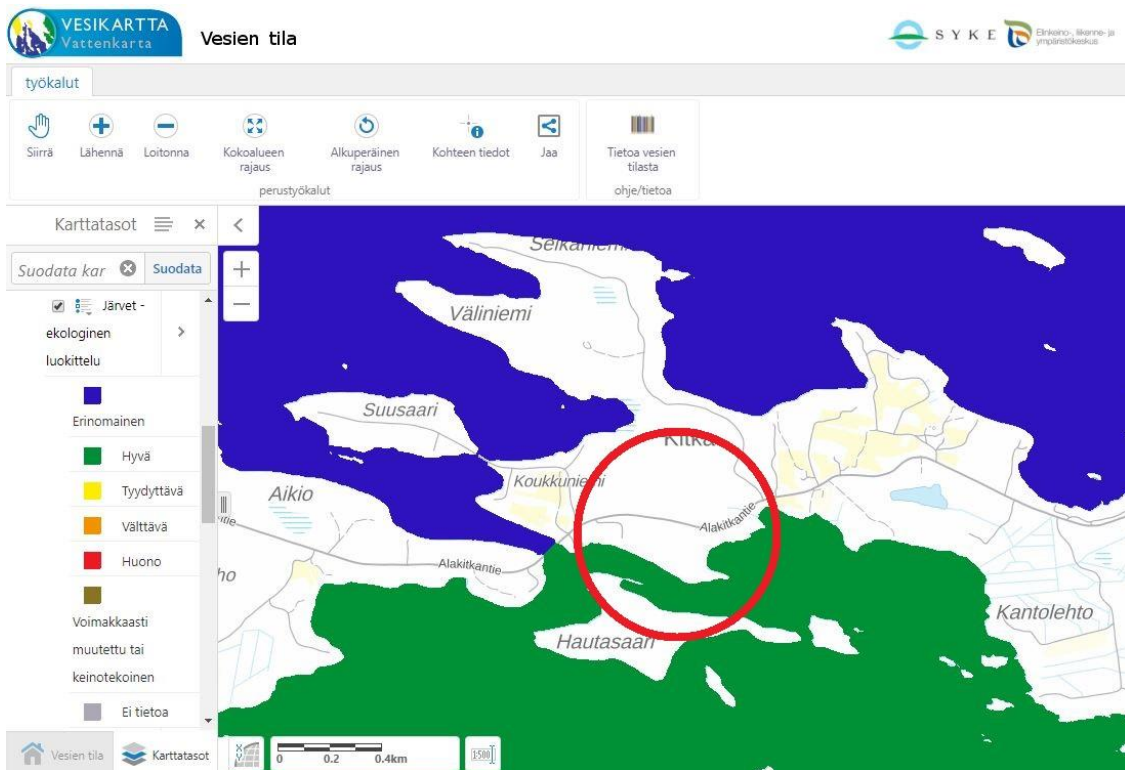
Uusimmat havainnot

6 lokakuu 2019 09:00:00
Ei levää
Valtakunnallisen leväseurannan havaintopaikka (Isohiedanlahti)

4 lokakuu 2019 15:30:00
Ei levää
Valtakunnallisen leväseurannan havaintopaikka (Isohiedanlahti)

24 syyskuu 2019 16:00:00
8 °C
Valtakunnallisen leväseurannan

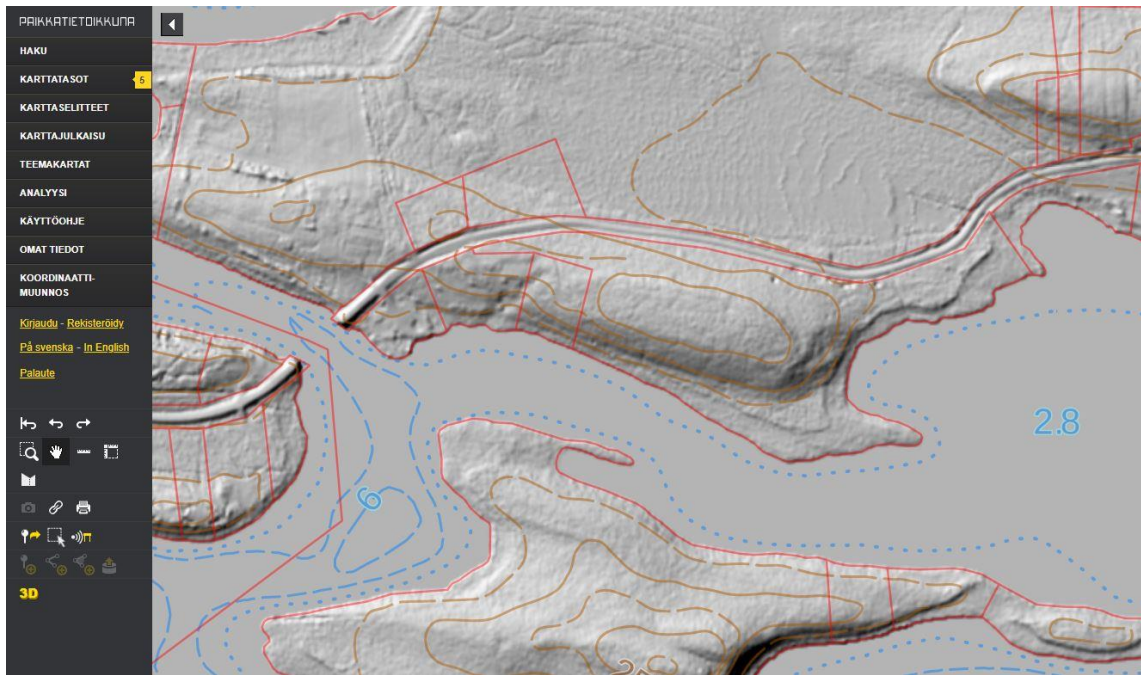
Kuva 2. Järvi&Meriwikiin tiedot Yli-Kitkasta.

Kuva 3. Vesikartta -palvelun (SYKE) mukaan Yli-Kitkan ekologinen tila on hyvä (vihreä). Ala-Kitkan vedenlaatu on erinomainen (sininen).

Kuva 4. Possolahden rantavalli. Valli syntyi noin 2 m järven laskun seurauksena 1800-luvulla.

Kuva 5 Rinnevarjostokuva ja kiinteistöjaotus

4. Kasvillisuus ja eläinlajisto

Kasvillisuusinventointi aloitettiin kaava-alueen itäosasta vanhan varaston luota. Metsäkasvillisuus on kenttäkerrokseltaan puolukka – mustikka tai mustikka - suopursu tyypin mäntyvaltaista kangasta. Jonkin verran sekapuuna on kuusta ja hieman runsaammin nuorta koivua. Koivua on etenkin vanhan rantavallin alapuolella. Puusto on pääosin yksilatvuksista. Maapuita tai pystykeloja ei ole lainkaan ja pensaskerros uupuu. Puusto on aika nuorta noin 40 - 50 vuotiasta talousmetsää (ks. kuvat 6ab).

Kuvat 6ab. Alueelle tyypillistä metsäkasvillisuutta Possolahden itäpuolelta. Mänty on valtapuu. kuusta ja koivua esiintyy sekapuuna. Maapuita, pystykeloja tai lehtipuustoa on niukasti.

Possolahden kohdalla rantavallin alapuolella on kenttäkerroksessa erityisesti mustikkaa, variksenmarjaa ja paikoin juolukkaa. Koivua on hieman sekapuuna samoin harmaaleppää ja pajua.

Kuvissa 5ab on topografialtaan tasaista Possoniemeä. Puusto on nuorta kasvatusmetsää. Puusto koostuu tasaikäisestä männystä ja koivusta. Maapuita tai pystypökökelöitä ei esiinny. Possulahden pohjukassa rantaviivan tuntumassa on hieman runsaammin harmaaleppää ja pihlajaa.

Kuvat 7ab. Topografialtaan tasaista Possoniemeä. Puusto on tasaikäistä ja nuorehkoa.

Possoniemen länsipuolella (ks. kuvat 8abcd) on puusto harvaa männikköä. Puusto on tasaikäistä yksilätyksistä kasvatusmetsää. Rantavallin alapuolella on sekapuuna nuorta harmaaleppää ja pihlajaa. Kenttäkerroksen valtalajit ovat mustikka ja variksenmarja. Puolukkaa esiintyy paikka paikoin ja runsaammin moreeniselänteen yläosissa. Rantavallin alapuolella on suopursua hieman runsaammin.

Kuvat 8abcd. Kuvia Possoniemen länsipuolelta. *Ylärivin* kuvissa rantavalli erottuu selvästi. Koivua ja harmaaleppää on jonkin verran sekapuuna. *Alarivissä* suunnittelualan keskiosan moreeniselänteen rinnealuetta. Puusto koostuu yksinomaan männystä.

Puu- tai kenttäkerroksen lajistossa ja tyypissä ei suuria vaihteluita esiinny kaava-alueen eri osien välillä:

- Vaccinium myrtillus*, mustikka 4
- Empetrum nigrum*, variksenmarja 3
- Solidago virgaurea*, kultapiisku 1
- Linnea borealis*, vanamo 1
- Vaccinium vitis-idaea*, puolukka 2
- Ledum palustre*, suopursu 2-3
- Vaccinium uliginosum*, juolukka, 1

Agrostis capillaris, nurmirölli 1 (ylempänä rannasta)
Calluna vulgaris, kanerva, 1
Molina caerulea, siniheinä 1

Kuva 9. Kuva kohti kaava-alueen itärajaa. Etäämpänä pilkistää olemassaoleva loma-asutus.

Varpuslinnusto oli kaava-alueella lajistoltaan niukkaa. Lajistoon ottoalueella lukeutuvat ainakin tilitatti, pajulintu, hömötiainen, peippo, harmaa ja korppi (ei pesine alueella). Inventointiajankohtana ranta-alueiden vesilinnusto uupui kokonaan. Ranta-alueilla ei ruovikkoa esiinny ollenkaan ja karut rannat eivät tarjoa soveliaita elinympäristöjä pesintään. Ilmeisesti rantavallin alapuoliset alueet (lähin rantavyöhyke) tarjoavat soveliaimman elinympäristön metsäalueiden varpuslinnustolle.

5. Arvokkaat luontokohteet ja arvokas lajisto

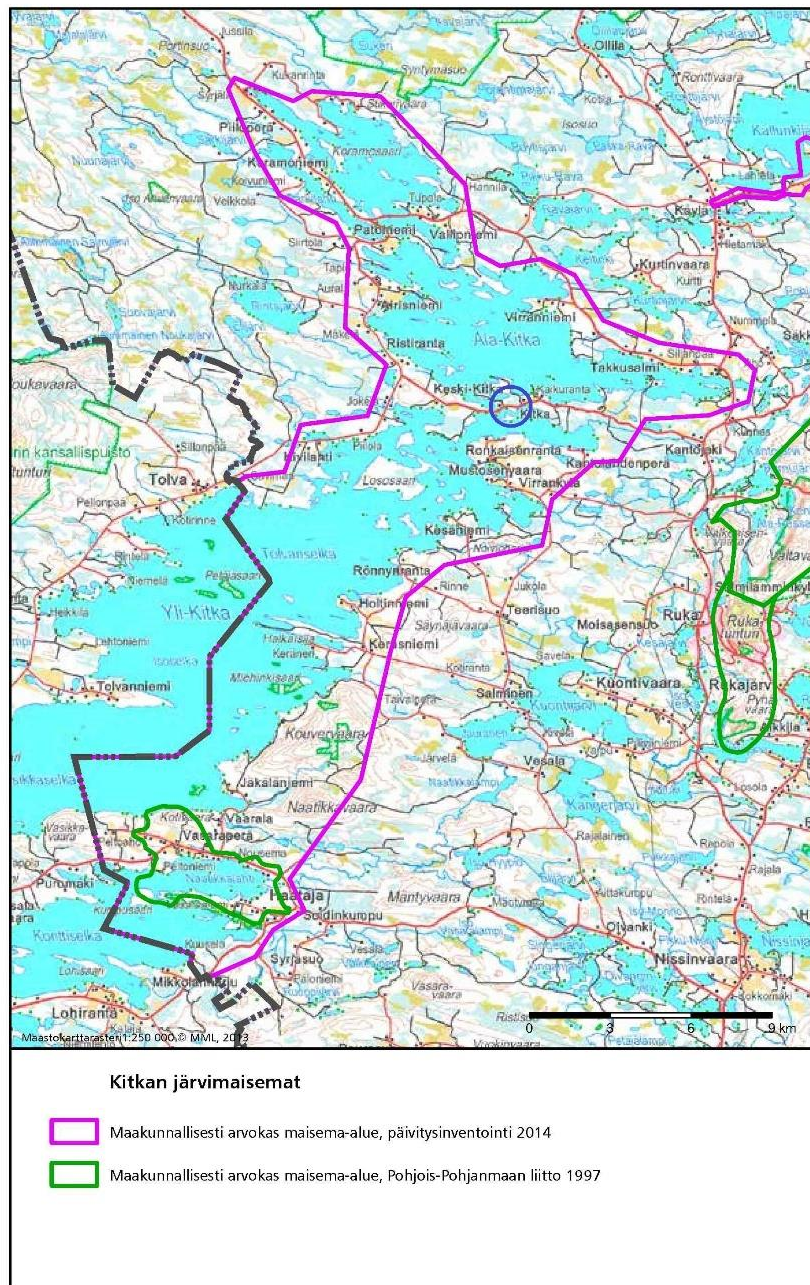
Alueelta ei löytynyt luonnonsuojelulain 29 § suojeltuja luontotyyppejä, metsälain 10 § mukaisia erityisen tärkeitä elinympäristöjä, vesilain 2 luvun 11 § kohteita tai muita uhanalaisia ja suojeltavia luontotyyppejä. Alue ei ole pohjavesialuetta.

Kaava-alueen kasvi- ja eläinlajisto on inventoinnin perusteella tavanomaista talousmetsän lajistoa. Myöskään lajitietokantojen (www.laji.fi) ja (www.tiira.fi) mukaan alueella ei ole huomionarvoista tai suojeltavaa lajistoa.

6. Ympäristövaikutukset ja suositukset

Kaavoittavan alueen itä- ja länsipuolella on olemassa olevaa loma- ja pysyvää asutusta. Alue kuuluu vesijohtoverkoston piiriin. Kun lisäksi huomioidaan kaava-alueen luonnon tavanomaisuus, voidaan arvioida, että loma-asuntorakentamisella ei ole merkittävää huonontavaa vaikutusta alueen nykyisiin luontoarvoihin. Kitkan Natura-alueeseen (FI110616) ei vaikutuksia synny. Voidaan myös todeta, että rakentamisen vähäisellä lisäämisellä ei ole maisemakuvaa heikentävää vaikutusta Kitkan järvimaisemat -maisema-alueeseen.

liite Arvokkaat maisema-alueet Pohjois-Pohjanmaalla

KITKAN JÄRVIMAISEMAT

Kohteen aikaisempi nimi ja arvoluokka

Uusi alue

Alueen sisälle jää Vasaraperä. Maakunnallisesti arvokas maisema-alue (*Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet 1997*).

Kunta: Kuusamo

Kuvailu

Maisema-alueeseen kuuluvat Kuusamon kunnan luoteisosissa sijaitseva Kitkajärvi ja sen ranta-alueet. Maastonmuodot ovat Kuusamon vaaraseudulle ominaiseen tapaan jyrkkäpiirteisiä. Rannoilta avautuvat komeat näkymät kuusamolaiseen järvimaisemaan hahmotuttavat vahvana omaleimaisena piirteenä. Kitkan länsirannalta Riisitunturin kansallispuistosta avautuu näkymä yli koko Kitkan. Idässä Yli-Kitkaa rajaavat korkeimpina vaaroina Kouervaara ja Naatikkavaara.

Kirkasvetinen Kitkajärvi on Suomen ainoa säännöstelemätön suurjärvi, joka on tunnettu pienestä muikustaan, Kitkan viisaasta, sekä taimenistaan. Puhdasta ja kirkasvetistä Kitkaa kutsutaan myös Euroopan suurimmaksi lähteeksi. Kitkasta 2/3 on Lapin Posion kunnan ja 1/3 Pohjois-Pohjanmaan Kuusamon kunnan alueella.

Kitka kuuluu Koutajoen vesistöön. Järveen kuuluu kaksi osaa, Yli-Kitka ja Ala-Kitka, joita yhdistää Kilkilösalmi. Posiojärvi liittyy Yli-Kitkaan järven luoteispäässä. Yli-Kitkan allas sijaitsee muinaisessa kallioperustan murtumalaaksossa poikittain jääkauden aikaiseen mannerjäätikön liikuntasuuntaan nähden. Sen suurimmat syvänteet ovat lähes 30 metriä syviä. Vedenjakaja Maaselkä kulkee Kitkan eteläpuolelta. Kitkan vedet virtaavat siten sekä itään että länteen. Ala-Kitkasta itään lähtevä Kitkajoki yhtyy Oulankajokeen ja se edelleen Koutajokeen. Kitkajoki ja Oulankajoki virtaavat Oulangan kansallispuiston läpi. Kitkan vedet kulkevat edelleen Venäjälle Paanajärveen päätyen lopulta Vienanmereen.

Suomen puolella Koutajoen vesistöalue on suojeltu koskien-suojelulailla. Järvellä on runsaasti hiekka- ja pienikivisiä rantoja, matalikoita ja karikoita. Järvellä ovat tyypillisiä myös matalikoilla ajoittain paljastuvat kiviröykkiöt ja hiekkasärkät. Pikku luotoja sekä pieniä saaria on paljon. Järven linnusto on monipuolinen, siihen kuuluu monia harvinaisia sekä uhanalaisia lajeja. Kitkan vesistön vedenpintaa laskettiin 1800-luvulla kahdessa vaiheessa yhteensä n. 2,1 metriä, jotta rannoille saatiin lisää karjan rehuria kasvavia luonnonniittyjä.

Kuusamon alue oli perinteistä metsäsaamelaiden asuinalueita 1600-luvulle saakka. Tuolloin suomalaisten uudisasutus alkoi levitä Kuusamon erämaahan. 1700-luvun loppuun mennessä

sä saamelaisväestö oli joko sulautunut uudisasukkaisiin tai muuttanut kauemmaksi itään ja pohjoiseen. Yli-Kitkan pohjoisrannalla, Taliskotalammen pohjoispuolella olevalla Taliskotakentällä, sijaitsi saamelaisten talvikylä eli siida: Kitkajärven siida. Talvikylissä saamelaiset viettivät sydäntalven kaudet ja siellä istuttiin kotakäräjät, joissa ratkaistiin saamelaisten keskinäiset riita-asiat.

Nykyään asuinpaikat ja viljelysalueet sijaitsevat tyypillisesti järvien rannoilla, järviin ulottuvilla pitkänomaisilla niemillä ja järvien välisillä kapeilla kannaksilla. Asuinpaikat sijaitsevat rykelminä ja nauhoina matalilla vaaroilla, pienet peltoalueet rinteillä asuinpaikkojen ympärillä.

Yli-Kitkan alueella sijaitsee Kitkan Natura-alue. Niemillä ja saarilla on lisäksi pienempiä luonnonsuojelualueita, kuten Vasaraniemen suot ja Kouervaaran lehdot ja suot. Järvien rannoilla on useita muinaisjäännöskohteita esihistorialliselta ja historialliselta ajalta.

Arviointiteksti

Kitkajärvien alue on maakunnallisesti arvokasta matkailu- ja kulttuurimaisemaa. Kitkan Naatikkavaaran ja Kouervaaran järvimaisemia, jotka ulottuvat yli Kitkan saarien Riisitunturin kansallispuistoon saakka, on kutsuttu useissa Suomen vanhoissa matkakertomuksissa Suomen Sveitsiksi. Komeat näkymät Kitkajärvelle ovat Kuusamossa merkittävä imago- ja identiteettitekijä.

Kitka on Suomen ainoa suurjärvi, jonka vedenkorkeutta ei säännöstellä eikä muuteta. Kirkasvetistä, kohtalaisen luonnontilaista karua järveä kutsutaan Euroopan suurimmaksi lähteeksi.

Maisema-alueella sijaitsee Vasaraperän kylä, joka on 1990-luvulla laaditussa maisemainventoinnissa määritelty maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Vasaraperä on edustava esimerkki Kuusamon vaaraseudun rinneasutuksesta.

Rajaus

Maisema-alueeseen kuuluu Kitkajärvi ja sitä ympäröivät ranta-alueet. Rajauksessa on huomioitu taustamaisemina mer-

Lähteet

Airaksinen, O. ja Karttunen, K. (2001). Natura 2000 -luontotyyppiopas. Suomen ympäristökeskuksen julkaisuja 46, 184 s.

Luonnonsuojelulaki ja asetus (1997) . Suojellut luontotyytit.
(<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970160>)

Metsälain erityisen tärkeät elinympäristöt (1996). Laki ja asetus.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961093>

Pohjois-Pohjanmaan liitto (2018). Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan uudistaminen. teemakarttaesitykset ja maakuntakaava.

Raunio, A., Schulman, A. & T. Kontula (2008). Suomen luontotyyppien uhanalaisuus, osa 2, luontotyyppien kuvaukset, 395 s.

Suomen ympäristö (2008). Luontodirektiivin liitteen I Suomessa esiintyvät luontotyytit.ss 29-59.

Suomen ympäristö (2004). Lintudirektiivin liitteen I lajit Suomessa 4s. <http://www.ymparisto.fi>

Tiainen, J. ja muut (2016). Suomen lintujen uhanalaisuus. Ympäristöministeriö, Suomen Ympäristökeskus, 49 s.

Vikstedt, H., Partala, E., Davidila, J., Laxström, H. & Lyytikäinen, A. (2016). Pohjavesien suojelun ja kiviaineshuollon yhteensovittaminen Pohjois-Pohjanmaalla (POSKI) – Vaihe 3 loppuraportti, 64 s.

www.tiira.fi (viitattu mm 28.9 ja 10.12.2020)

www.laji.fi (viitattu mm 4.1.2021)

www.metsaan.fi (viitattu 13.12.2020)

www.jarviwiki.fi/wiki (viitattu 20.12.2020)